

Aneta Korzeniowska

**Program terapii dziecka sześciolatniego z nieharmonijnym rozwojem intelektualnym,
zaburzeniami przetwarzania słuchowego, nadwrażliwością słuchową oraz wadą
wymowy
(wybrane aspekty)**

Konstruując program terapii, kierowałam się zasadami sformułowanymi przez Piageta (por. Wadsworth 1998) przeprowadzenia diagnozy wszystkich funkcji poznawczych, na które składają się:

1. Prowadzone z dzieckiem ćwiczenia stymulujące rozwój muszą mieć odniesienie do istniejących realnie możliwości i umiejętności.
2. Zbyt łatwe lub zbyt trudne zadania nie mają wartości terapeutycznej.
3. Nie można ułożyć programu terapii bez percepcja (dotyk, wzrok, słuch, węch, smak), mowa, pamięć, myślenie (rozumowanie i podejmowanie decyzji) oraz uczenie się.
4. Dziecko kształtuje i rozwija swoje umiejętności jedynie poprzez działanie (aktywność własną), a nie bierne przyswajanie.

Indywidualny program terapii – zarys

U badanego dziecka potwierdziłam postawioną wcześniej diagnozę. U chłopca stwierdzono na podstawie badań psychologicznych, pedagogicznych, logopedycznych oraz diagnozy met. Johansena opóźnienia rozwoju funkcji poznawczych. Zdiagnozowana u chłopca nadwrażliwość dźwiękowa oraz znaczne zaburzenia przetwarzania słuchowego mają wpływ na opóźnienia rozwoju poznawczego, funkcji społecznych oraz mowy.

Na podstawie diagnozy i ogólnych ustaleń w związku z różnymi dysfunkcjami u dziecka opracowałam program terapii z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć w terapii dzieci z nieharmonijnym rozwojem intelektualnym, zaburzeniami przetwarzania słuchowego, nadwrażliwością słuchową oraz wadą wymowy. Działania mają wspierać podstawową terapię, jaką jest trening słuchowy metodą Johansena. Wykorzystano elementy met. integracji sensorycznej oraz kinezylogii pedagogicznej - (por. ikepolska.pl).

W związku ze stwierdzonymi zaburzeniami rozwoju funkcji poznawczych, uwzględniając aktualne osiągnięcia dziecka, opracowałam indywidualne wskazania do pracy:

Ćwiczenia grafomotoryczne

Ćwiczenia motoryki dużej:

- Naśladowanie sekwencji ruchowych (sekwencje ruchów podczas ubierania kurtki, wiązania butów, robienia kanapki, sałatki) – stopniowe zwiększanie trudności.
- Zabawa w kalambury – naprzemienne pokazywanie i odgadywanie sekwencji ruchów charakterystycznych dla jakiejś czynności.
- Zachęcanie dziecka do skakania na skakance, jednocześnie wypowiadając ciągi zautomatyzowane, np. nazwy cyfr, dni tygodnia, nazwy miesięcy.
- Powtarzanie krótkich układów choreograficznych do muzyki.
- Skakanie na jednej nodze (naprzemiennie po 15-20 s.) z zamkniętymi oczami.
- Łapanie piłki (można wykorzystać dowolną grę językową).

- Spacerowanie po linii;

Ćwiczenia motoryki małej:

- Wkładanie w odpowiednie otwory klocków o różnym kształcie.
- Nawlekanie koralików.
- Rysowanie na kartce według wzoru (linie, koła, krzyżyki).
- Uzupełnianie obrazków tematycznych, dorysowywanie brakujących elementów.
- Lepienie z plasteliny różnych kształtów.
- Budowanie z klocków (wieży, domu, mostu).
- Wrzucanie w małe otwory drobnych przedmiotów.
- Powtarzanie sekwencji ruchów, np. przy myciu rąk.
- Posługiwanie się narzędziami (zabawy tematyczne: karmienie kota, naprawa samochodu, praca w biurze: spinanie kartek, używanie dziurkacza, pieczętki itp.).
- Zamalowywanie płaszczyzn.
- Kolorowanie wg ustnych zasad, np. koła na czerwono, trójkąty na żółto, kwadraty na niebiesko.
- Rysowanie w konturach, labiryntach itp.
- Nawlekanie na sznurek/kijek sekwencji klocków wg wzoru – wyk. np. *Pieksi tuby* czy *Mosaic*.
- Rysowanie tematyczne (ludzkiej postaci, zabawek, domu itp.).

- Smarowanie kromki chleba serkiem, lepienie z ciasta.
- Zapinanie guzików.
- Wiązanie butów.
- Dorysowywanie elementu do zbioru.

Ćwiczenia prakcji oralnej:

- Zabawy wspomagające artykulację z wykorzystaniem ruchu i dźwięku.
- Śpiewanie w takt muzyki z odpowiednią artykulacją sylaby *la*.
- Naśladowanie dźwięku galopującego konia.
- Naśladowanie odgłosów zwierząt (dopasowane do możliwości artykulacyjnych dziecka).
- Powtarzanie sekwencji samogłosek.

(W tym zakresie terapia przebiega wg *Indywidualnego programu logopedycznego terapii dyslalii*)

Ćwiczenia spostrzegania wzrokowego (analizy i syntezy)

Identyfikowanie obrazków tematycznych:

- Dobieranie identycznych obrazków do ułożonych na planszy – zwiększanie trudności, obracając obrazki w przestrzeni.

Identyfikowanie obrazków atematycznych:

- Dobieranie identycznych obrazków do ułożonych na planszy – zwiększanie trudności, obracając obrazki w przestrzeni.
- Wyszukiwanie wśród kilku obrazków (maksymalnie 6) tematycznych jednego różniącego się jednym szczegółem.
- Wyszukiwanie wśród kilku obrazków (maksymalnie 6) atematycznych jednego różniącego się jednym szczegółem.
- Wyszukiwanie wśród sześciu różniących się szczegółami obrazków tematycznych jednego wzorcowego, umieszczonego z lewej strony kartki.
- Wyszukiwanie wśród sześciu różniących się szczegółami obrazków atematycznych jednego wzorcowego, umieszczonego z lewej strony kartki.
- Dobieranie brakujących elementów w dużych ilustracjach tematycznych.
- Rozdzielanie klocków wg jednej cechy, w oderwaniu od innej, na przykład: tworzenie kategorii trójkątów i kwadratów o różnej wielkości i kolorach.
- Dobieranie podpisów do obrazków (rzeczowniki konkretne).

- Układanie historyjek obrazkowych – ćwiczenia następstwa czasowego.
- Układanie historyjek obrazkowych wymagających rozumienia przyczyn i skutków – ćwiczenia następstwa przyczynowo-skutkowego.
- Naśladowanie sekwencji czynności.
- Naśladowanie czynności wykonywanych przez osoby przedstawione na obrazku.
- Naśladowanie ułożenia wzorów tematycznych.
- Naśladowanie ułożenia wzorów atematycznych.
- Obracanie w umyśle wzorów tematycznych.
- Obracanie w umyśle wzorów atematycznych.
- Szeregowanie wg wielkości, długości, barwy.
- Kontynuowanie sekwencji tematycznej.
- Kontynuowanie sekwencji atematycznej.
- Dobieranie schematów twarzy (mimika) do osób przedstawionych na ilustracjach.
- Odgadywanie symboli (Co przedstawia rysunek schematyczny?).
- Rozpoznawanie sylab otwartych w paradygmatach.
- Odczytywanie sylab otwartych.
- Odczytywanie sylab o schemacie: samogłoska-spółgłoska-samogłoska.
- Uzupełnianie zbiorów – dobieranie elementów do dwóch (trzech, czterech) zbiorów tematycznych.
- Uzupełnianie zbiorów – dobieranie elementów do dwóch (trzech, czterech) zbiorów atematycznych.
- Budowanie kategorii tematycznych na podstawie danego jednego elementu (zasada podana ikonicznie) – zwiększanie stopniowe ilości kategorii.
- Budowanie kategorii atematycznych na podstawie danego jednego elementu (zasada podana ikonicznie) – zwiększanie stopniowe ilości kategorii.
- Uzupełnianie sekwencji tematycznej.
- Uzupełnianie sekwencji atematycznej.
- Kontynuowanie sekwencji tematycznej.
- Kontynuowanie sekwencji atematycznej.
- Szyfrowanie – przyporządkowywanie obrazkom podanych symboli.
- Układanie historyjek obrazkowych, dziejących się w czasie i wymagających rozumienia przyczyn i skutków.
- Odczytywanie sylab zamkniętych.
- Odczytywanie zestawów sylab.

- Odczytywanie wyrazów i prostych zdań.

Ćwiczenia spostrzegania słuchowego (analizy i syntezy słuchowej)

Słuchanie wypowiedzi językowych (www.arson.pl) – 15 minut dziennie.

Korzystanie z pakietu *Słucham i uczę się mówić* (książeczki i płyty).

Identyfikowanie i rozróżnianie dźwięków niejęzykowych:

- Pokazywanie dziecku dużych obrazków, na których znajdują się postaci zwierząt i imitowanie wydawanych przez nie odgłosów (jednoczesne zachęcanie dziecka do powtarzania);
- Prezentowanie obrazków w książeczce i imitowanie różnych dźwięków wydawanych przez obiekty umieszczone na ilustracjach, zachęcanie dziecka do powtarzania.
- Naśladowanie przez terapeutę dźwięków wydawanych przez różne zwierzęta oraz mechaniczne urządzenia i odszukiwanie właściwego obrazka przez dziecko;
- Wrzucanie do pudełka obrazków z rozpoznanymi na podstawie onomatopei zwierzętami.
- Zapamiętywanie sekwencji dwuczłonowych (dwa wyrażenia dźwiękonaśladowcze).
- Wskazywanie obrazków przedmiotów (wyrazy będące ich nazwami powinny być zróżnicowane pod względem artykulacyjnym i znaczeniowym).
- Uczenie się wierszyków z onomatopiejami i instrumentacją głoskową.
- Identyfikowanie i różnicowanie melodii i słów piosenek, np. piosenki o konkretnych zabawkach, które dziecko potem na podstawie usłyszonej piosenki wskazuje i podaje.
- Granie na instrumentach muzycznych (np. bębenek, cymbałki, dziecięce pianino).
- Zagadki związane z różnymi źródłami dźwięku – obserwowanie różnych źródeł dźwięku „instrumentów”, potem odgadywanie ich z odwróconymi plecami (kartki, pokrywki, przelewanie wody, bębenek, pstrykanie palcami).

Różnicowanie prozodii:

- *Jak mówiłem?* – rozpoznawanie przez dziecko odwrócone tyłem intonacji oznajmującej, pytającej, rozkazującej – wskazywanie rysunków schematycznych twarzy.
- *Kto mówił?* – rozpoznawanie głosu kobiety, mężczyzny, dziecka - wskazywanie rysunków schematycznych twarzy.

Różnicowanie słów:

- Rozpoznawanie słuchowe nazw obrazków zawierających głoski opozycyjne

(zestawy obrazków około ośmiu ilustracji) – dziecko podnosi obrazek, którego nazwę słyszy.

Gry językowe:

- Tworzenie czasowników (wg instrukcji do obrazków: *Co robi?*).
- Tworzenie rzeczowników (wg instrukcji do obrazków: *Jak się nazywa?* – nazwy nosicieli cech).
- Tworzenie przymiotników (wg instrukcji do obrazków: *Jaki/jaka/jakie jest?* – nazwy cech).
- Stwierdzanie obecności rymów.
- Odnajdowanie rymów.

Wysłuchiwanie głosek w izolacji:

- Ćwiczenia różnicowania opozycji fonologicznych w wyrazach.

Ćwiczenia stymulujące rozwój mowy

- Czytanie książeczek (oglądanie obrazków) – wskazywanie związków między sytuacjami, zdarzeniami i emocjami lub zachowaniami bohaterów, nazywanie tych związków i ich rozumienie.
- Czytanie wierszyków, zwracając szczególną uwagę na intonację i akcent, uzupełnianie przez dziecko krótkich fragmentów podczas kolejnego czytania, naśladowanie intonacji, mówienie tekstu z podziałem na role.
- Czytanie dobrze znanych dziecku tekstów i zamienianie wyrazów (sensów) – wychwytywanie zmian i poprawianie przez dziecko.
- Zabawy tematyczne z wcielaniem się w rolę i naprzemiennością ról – odpowiadanie na pytania i formułowanie pytań (w sklepie, u lekarza itp.).
- Odpowiadanie na pytania dziecka, wyjaśnianie (przyczyny, skutki, motywacje).
- Aktywne czytanie tekstów – badanie w trakcie słuchania poziomu zrozumienia tekstu poprzez rozmowę i zadawanie pytań.
- Ćwiczenia nazywania relacji przestrzennych: *Gdzie jest?* (wyrażenia przyimkowe).
- Układanie historyjki obrazkowej z kilku obrazków (od lewej do prawej) o układanie opowiadania na jej podstawie (z uwzględnieniem ciągu przyczynowo-skutkowego i czasowego).
- Zabawy rymami, układanie i zapamiętywanie wierszyków, rymowanek.
- Zabawy tematyczne z użyciem konwencjonalnych formuł, aranżowanie sytuacji społecznych (np. spotkanie z rówieśnikami, panią w przedszkolu, siostrą zakonną).

- Ćwiczenia czytania (teksty o dziecku).
- Ćwiczenia myślenia przez analogię.

Ćwiczenia umiejętności zabawy

Posługiwanie się narzędziami:

- przybijanie drewnianym młotkiem,
- odpinanie i zapinanie guzików,
- zapinanie zamka błyskawicznego,
- krojenie plastikowym nożem plasteliny,
- zakręcanie i odkręcanie butelki, słoiczka,
- karmienie i mycie misia,
- ubieranie misia;
- cięcie nożyczkami,
- malowanie kredkami, farbami, itp.

Zabawy tematyczne:

- Odgrywanie za pomocą pacynek sytuacji przedstawionych na ilustracjach (u lekarza, w sklepie, w piaskownicy, w autobusie, w łazience, urodziny itp.).
- Odgrywanie ról – nauczanie komunikacyjne, frazeologia.
- Odgrywanie scen przedstawionych na ilustracjach.
- Imitowanie zadanych czynności ciałem dziecka – pobudzenie neuronów zwierciadlanych.

Zabawy z regułami:

- Gry i zadania dające się zrozumieć częściowo na podstawie instrukcji niewerbalnych: gry w Piotrusia, warcaby, domino obrazkowe itp.
- Gry wymagające instrukcji słownych: gry planszowe, kalambury, krzyżówki obrazkowo-sylabowe, układanie zagadek itp.

Ćwiczenia umiejętności naśladowania:

- Naśladowanie ruchów ciała, dłoni, palców (np. puszczenie zajaczków).
- Naśladowanie ruchów warg, języka i szczęki.
- Naśladowanie mimiki.
- Naśladowanie wydawanych dźwięków.
- Naśladowanie sposobów użycia narzędzi.
- Naśladowanie czynności samoobsługowych.
- Naśladowanie czynności wykonywanych przez osoby na obrazkach.

- Naśladowanie czynności osób dorosłych.
- Naśladowanie sekwencji zdarzeń według schematycznych rysunków.
- Naśladowanie czynności na polecenie słowne.

Ćwiczenia zachowań społecznych i emocji

- Zabawy z regułami – reakcja na umówiony znak (najpierw jedno dziecko, potem już grupa).
- Wyznaczanie obowiązków w domu, przedszkolu, na zajęciach (typu pozбиieranie śmieci z dywanu, ułożenie zabawek, ułożenie sztuców, rozłożenie pudełek z przyborami).
- Omawianie obserwowanych sytuacji społecznych (komentowanie, nazywanie uczuć).
- Zabawy tematyczne związane z naśladowaniem właściwych zachowań w różnych miejscach, np. publicznych (przychodnia, autobus, ulica, sklep).
- Konsekwentne egzekwowanie wymagań dotyczących zachowań względem innych ludzi.
- Rozmowy na temat zachowań innych ludzi – pozytywnych i negatywnych.

Ćwiczenia stymulujące kształtowanie się dominacji stronnej

- Wykonywanie ruchów precyzyjnych – np. nawlekanie coraz mniejszych koralików, wrzucanie klocków w wąskie otwory itp..
- Składanie obrazków z części – coraz mniejszych, skośne cięcia.
- Ćwiczenia sekwencji: uzupełnianie, odwzorowywanie, kontynuowanie – na materiale tematycznym i aтематиycznym.
- Układanie historyjek obrazkowych i ich opowiadanie.
- Opowiadanie historyjek obrazkowych bez patrzenia na obrazki.
- Ćwiczenia obracania figur w przestrzeni.
- Stymulowanie małej motoryki poprzez: zamalowywanie wyznaczonej płaszczyzny, rysowanie po śladach, rysowanie wzorów litero podobnych.
- Odwzorowywanie figur geometrycznych.
- Rysowanie labiryntów.
- Czytanie tekstów sylabami.
- Stosowanie w tekstach „falbanek” łączących całości znaczeniowe.
- Odtwarzanie wzorów z zachowaniem kierunku od lewej do prawej, np. z wyk. *Mosaic*.

Ćwiczenia pamięci

Ćwiczenia pamięci symultanicznej

- Wyszukiwanie w odpowiednio ułożonych zestawach (takich samych dla terapeuty i dziecka) obrazków pokazanych i odłożonych na miejsce przez terapeutę (coraz większe zestawy obrazków i coraz większa liczba pokazywanych przez terapeutę i wyszukiwanych przez dziecko) – obrazki ilustrują materiał tematyczny i aтематиyczny.
- Odwzorowanie wzoru ułożonego z figur geometrycznych i przysłoniętego przez terapeutę.

Ćwiczenia pamięci sekwencyjnej

- Wyszukiwanie w odpowiednio ułożonych zestawach (takich samych dla terapeuty i dziecka) obrazków w odpowiedniej kolejności pokazanych i odłożonych na miejsce przez terapeutę (coraz większe zestawy obrazków i coraz większa liczba pokazywanych przez terapeutę i wyszukiwanych przez dziecko) – obrazki ilustrują materiał tematyczny i aтематиyczny.
- Układanie sekwencji obrazków, zapamiętywanie kolejności, odwracanie obrazków, wyszukiwanie, gdzie coś się znajduje w ciągu.
- Ćwiczenia percepcji obrazu i ułożenia ciała – uderzanie drewnianym młoteczkiem w klocki – powtarzanie różnych sekwencji.
- Śpiewanie piosenek ilustrowanych gestami.
- Naśladowanie sekwencji ruchów.
- Ćwiczenia percepcji bodźców słuchowych – naśladowanie wystukiwanego rytmu (odtworzenie go, nie widząc liczby uderzeń).
- Powtarzanie kolejnych wersów wierszyka.
- Układanie ciągów nazw, np. na podstawie obrazka i powtarzanie ich.

Ćwiczenia integracji półkulowej (kinezylogii pedagogicznej wg Dennisona)

- Ruchy naprzemienne - w pozycji stojącej dotykanie prawą ręką uniesionego lewego kolana i na przemian lewą ręką – prawego kolana; w pozycji leżącej dotykanie na przemian prawym łokciem lewego kolana, lewym – prawego.
- Leniwe ósemki – kreślenie kciukiem, płynnym ruchem poziomej ósemki, zaczynając od punktu środkowego na wysokości oczu w lewo.
- Rysowanie oburącz – rysowanie obiema rękami równocześnie linii, figur, kształtów, z których każda rysowana ręką, jest zwierciadlanym odbiciem drugiej, rysowanej

w tym samym czasie drugą ręką, dowolne tzw. „bazgranie” jednocześnie obiema rękoma (w powietrzu, na dużej płaszczyźnie).

- Słoń – ręka wyciągnięta w przód grzbietem dłoni do góry, głowa przytulona uchem do ramienia, wzrok podąża ponad wierzchem dłoni za poruszającą się ręką; pozycja stojąca, w małym rozkroku, rysowanie „leniwych ósemek”.

- Krążenie szyją – w pozycji siedzącej należy rozluźnić mięśnie szyi, głowę bardzo wolno przetoczyć do dołu, zataczać głowę od jednego do drugiego obojczyka, miarowo oddychając.

- Pozycja Dennisona – pozycja siedząca, nogi skrzyżowane w kostkach, kolana lekko ugięte, ręce splecione, oczy zamknięte, język przy podniebieniu.

- Punkty pozytywne – lekko dotyka się palcami punktów położonych na wypukłościach czoła, między brwiami a linią włosów – w połowie tej odległości.

Jak widać, dostosowałam poziom trudności ćwiczeń do aktualnych możliwości dziecka w obrębie poszczególnych funkcji poznawczych. Przy opracowaniu programu terapii konieczne było ustalenie realnych możliwości dziecka, np. jego zdolności koncentracji uwagi, poziomu myślenia; trzeba się było kierować wiekiem umysłowym, a nie metrykalnym dziecka. Program mogłam już wdrożyć i poddać wstępnej ewaluacji, gdyż prowadziłam zajęcia terapii logopedycznej (grupowej oraz indywidualnej) dziecka.

Bibliografia (wybór)

- Bogdanowicz M., 2000, *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria-diagnoza-terapia*, Warszawa.
- Bogdanowicz M., 2000, *Spostrzeganie, rzeczywistość, język*, Warszawa.
- Chilińska-Karpowicz E., Jaworska A., 2005, *Mowa i zabawa. Pedagogika zabawy w pracy logopedycznej*, Lublin.
- Cieszyńska J., 2005, *Nauka czytania krok po kroku. Jak przeciwdziałać dysleksji*, Kraków.
- Cieszyńska J., Korendo M., *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia*, Kraków 2008.
- Dennison P. E., Dennison G., 2003, *Kinezylogia edukacyjna dla dzieci: podstawowy podręcznik kinezylogii edukacyjnej dla rodziców i nauczycieli*, Warszawa.
- Froehlich A., 1998, *Stymulacja od podstaw*, Warszawa.
- Gordzelewska B., 2005, *Kinezylogia edukacyjna jako wsparcie dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych [w:] Terapia pedagogiczna*, t. 2 pod red. Skorek E.M., wyd. 2, Kraków.
- Mańkowska I., 2005, *Kreowanie rozwoju dziecka : kinezylogia edukacyjna i inne nowoczesne metody terapeutyczne w praktyce*, Gdynia.
- Nowicka A., 2000, *Współpraca lewej i prawej półkuli: rola spoidel międzypółkulowych*, „Psychologia-Etiologia-Genetyka”, nr 1.
- Przyrowski Z., 2002, *Terapia integracji sensorycznej*, [w:] *Metody wspomagające rozwój mowy w różnych jego opóźnieniach*, opr. Przybysz-Piwkowska M., Warszawa.
- Rodak H., Nawrocka D., 1993, *Od obrazka do słowa. Poradnik dla pedagogów, logopedów i rodziców dzieci z trudnościami w porozumiewaniu się*, Warszawa.
- Tarkowski Z., 1993, *Rozwijanie mowy dziecka. Program terapeutyczno-stymulacyjny*, Lublin.
- Wadsworth B., 1998, *Teoria Piageta. Poznawczy i emocjonalny rozwój dziecka*, Warszawa.

Strony internetowe:

ikepolska.pl/

www.arson.pl